

Bedrijfsmigratie in de regio Amsterdam

Auteur(s):

Bruijn, P.J.M., de

De auteur is als stagiair werkzaam geweest bij de Stichting voor Economisch Onderzoek in Amsterdam. Met dank aan Chris van der Vegt, Walter Manshanden en Jos Muskens.

Verschenen in:

ESB, 85e jaargang, nr. 4268, pagina 663, 1 september 2000

Rubriek:**Trefwoord(en):**

bedrijfsvestiging

In het algemeen kent de stedelijke omgeving een hogere economische groei dan de stad zelf. In de regio Amsterdam is dat verschil vooral toe te schrijven aan bedrijfsverplaatsingen.

Sinds regio's in beleidskringen geacht worden het op eigen kracht af te kunnen¹, groeit de behoefte aan een dieper inzicht in de regionaal-economische dynamiek. Zo ook in de regio Amsterdam, waar de gemiddelde economische groei van de stedelijke omgeving sinds de jaren zeventig hoger is dan in Amsterdam zelf². Een interessante vraag is of er verband bestaat tussen bedrijfsverplaatsingen en de regionaal-economische groei. In dit artikel wordt met name ingegaan op de invloed van bedrijfsverplaatsingen op het verschil in werkgelegenheidsgroei tussen de gemeente Amsterdam en haar omgeving.

Relatief veel verhuizingen

In de regio Amsterdam wordt relatief veel verhuisd³. Begin jaren negentig was jaarlijks zo'n vijf procent van de werkgelegenheid betrokken bij een bedrijfsverplaatsing. Het overgrote deel betreft interne migratie, ofwel bedrijfsverplaatsingen binnen de gemeente Amsterdam en binnen de omgeving van Amsterdam. Deze interne migratie vertoont een positieve samenhang met conjuncturele ontwikkelingen: bij een hoge economische groei is er in het bedrijfsleven sprake van een grote verplaatsingsactiviteit. De externe migratie, verplaatsingen vanuit en naar de twee afzonderlijke gebieden, vertoont daarentegen geen samenhang met de conjunctuur. Kemper en Pellenburg geven hiervoor als verklaring dat het prominente verhuismotief bij interne verplaatsingen vooral ruimtetekort is (dat oploopt bij een hoge economische groei) terwijl bij externe migratie meer strategische lange-termijn- overwegingen een rol spelen⁴.

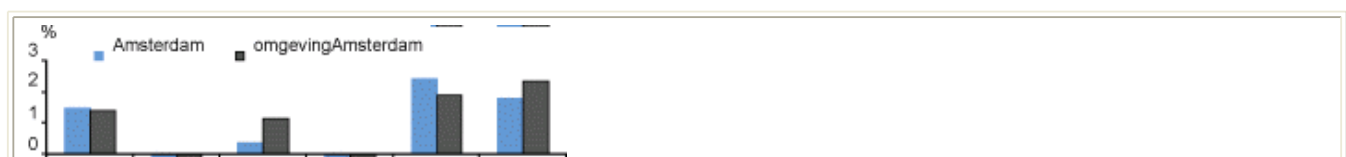
Omdat in dit artikel de invloed van bedrijfsverplaatsingen op de regionaal-economische dynamiek centraal staat, zijn we met name geïnteresseerd in externe migratie. Deze is grensoverschrijdend en heeft daardoor direct effect op de regionale werkgelegenheid. De totale werkgelegenheidsgroei in een regio is immers een optelsom van werkgelegenheidsgroei als gevolg van oprichting, opheffing en migratie van bedrijvigheid, plus de werkgelegenheidsgroei in bestaande vestigingen.

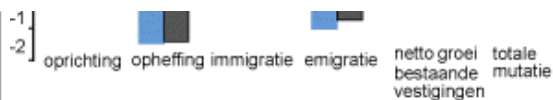
Anders dan in de meeste economisch-demografische studies, waarin de bedrijfsvestiging als eenheid van analyse geldt, wordt hier uitgegaan van de werkgelegenheid. Deze benadering sluit beter aan op regionaal-economische beleidsdoelstellingen. Bijkomend voordeel is dat een meer gedetailleerde uitsplitsing van economische dynamiek mogelijk is, omdat groei en krimp van werkgelegenheid in de bestaande vestigingen in de analyse meegenomen kunnen worden.

Economische demografie

De werkgelegenheidsgroei in de periode 1990 tot en met 1997 bedroeg in de gemeente Amsterdam gemiddeld 1,8 procent, tegenover 2,3 procent in de omgeving van Amsterdam. Het verschil blijkt niet te worden veroorzaakt door verschillen in oprichting en opheffing. De hiermee gepaard gaande werkgelegenheidsmutaties zijn voor de gemeente Amsterdam nagenoeg gelijk aan die van de omgeving. In beide gebieden is de netto werkgelegenheidsgroei als gevolg van oprichting en opheffing vrijwel nihil. Ook de netto groei van werkgelegenheid in de reeds bestaande vestigingen biedt geen verklaring voor het verschil. Deze groeicijfers liggen in de betreffende periode in Amsterdam gemiddeld zelfs hoger dan in de omgeving (2,4 tegenover 1,9 procent).

De relatief lage economische groei in Amsterdam moet dus worden verklaard uit bedrijfsverplaatsingen. Amsterdam kent een iets sterkere emigratie dan de omgeving van de stad, maar met name het verschil in werkgelegenheidsgroei als gevolg van immigratie blijkt groot: 0,3 procent in Amsterdam tegenover 1,1 procent in de omgeving. Met andere woorden: de belangrijkste oorzaak van de lagere economische groei in de stad Amsterdam ten opzichte van haar omgeving is gelegen in het feit dat de stad relatief minder verplaatsende werkgelegenheid aantrekt dan de omgeving (zie ook [figuur 1](#)).

Figuur 1. Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheids groei naar economisch-demografische component in Amsterdam en omgeving, 1990 - 1997

Werkgelegenheidsdaling door bedrijfsmigratie

De gemeente Amsterdam ziet per saldo werkgelegenheid verdwijnen als gevolg van bedrijfsmigratie terwijl de omgeving een netto positief migratiesaldo kent. De gegevens lijken te duiden op een stroom verhuizende bedrijven van de stad naar haar omgeving, zodat er wellicht sprake is van zogenaamde 'urban overspill', waarmee wordt bedoeld op een stroom van bedrijven die vanwege negatieve agglomeratie-effecten de stad zelf verlaten, maar vanwege gebondenheid aan het stedelijke productiemilieu, niet de grootstedelijke regio [5](#).

Externe migratie

Het verschil in de netto werkgelegenheids groei als gevolg van bedrijfsverplaatsingen is echter maar voor een beperkt deel het gevolg van bedrijfsverhuizingen binnen de regio Amsterdam, zo blijkt uit nader onderzoek. Van de totale werkgelegenheidsmutaties als gevolg van bedrijfsverplaatsingen beslaat het deel dat verbonden is met verplaatsingen binnen de regio, nooit meer dan vijftig procent. Bezien we bijvoorbeeld de emigratie vanuit de stad Amsterdam, dan blijkt dat meer dan zestig procent van de vertrekkende werkgelegenheid een bestemming buiten de regio vindt.

Het beeld per sector

Omdat het beeld dat tot nu toe geschetst is niet voor de hele regionale economie hetzelfde zal zijn, is het zinvol onderscheid te maken naar bedrijfstakken. [tabel 1](#) bevat voor zowel stad als omgeving de werkgelegenheids groei per bedrijfstak naar economisch-demografische component.

Tabel 1. Gemiddelde jaarlijkse werkgelegenheids groei in Amsterdam en omgeving naar bedrijfstak en economisch-demografische component, periode 1990-1997

	industrie en bouwnijverheid		groothandel en transport		financiële en zakelijke diensten		commerciële diensten aan consumenten	
	stad	omgeving	stad	omgeving	stad	omgeving	stad	omgeving
	%							
oprichting	1,5	1,1	2,1	1,2	1,7	2,1	2,4	2,1
opheffing	-1,8	-1,4	-2,5	-1,4	-1,4	-1,8	-2,6	-1,9
natuurlijke aanwas	-0,3	-0,3	-0,4	-0,2	0,3	0,3	-0,2	0,2
immigratie	0,3	1,2	0,5	1,0	0,7	2,8	0,3	0,5
emigratie	-1,1	-0,4	-1,3	-0,9	-2,2	-1,7	-0,5	-0,4
migratiesaldo	-0,8	0,8	-0,8	0,2	-1,5	1,0	-0,3	0,1
nettogroei bestaande vestigingen	0,0	-2,1	2,2	2,4	5,3	5,7	2,3	3,1
totale mutatie	-1,1	-1,6	1,0	2,4	4,1	7,0	1,8	3,4

Bron: Kamer van Koophandel Amsterdam, Bedrijvendynamiek 1995-1997, Amsterdam, 1999; Vereniging van Kamers van Koophandel, Mutatiebalansen (selecties voor O+S, het Amsterdamse Bureau voor Onderzoek en Statistiek, 1996 en 1999 en Regibase, 1999; SEO, Databank AEV, 1999.

Anders dan in de overige sectoren ontwikkelde de werkgelegenheid zich in de sector industrie en bouwnijverheid gunstiger in Amsterdam dan in de omgeving in de jaren 1990-1997. De oorzaak is gelegen in de netto werkgelegenheids groei binnen de bestaande vestigingen. Deze cijfers vormen echter voor een groot deel de weerslag van de neergang van een groot industrieel bedrijvencomplex in de regio, namelijk de vliegtuigindustrie. Laten we dit min of meer incidentele effect buiten beschouwing door de sector industrie en bouw niet in de analyses op te nemen, dan blijkt de gemiddelde werkgelegenheids groei in de reeds aanwezige vestigingen in de stad ongeveer even groot als in de omgeving (2,8 tegenover 2,9 procent).

In iedere sector verliest de stad per saldo werkgelegenheid als gevolg van bedrijfsmigratie en blijkt de omgeving een netto-ontvanger van zich verplaatsende werkgelegenheid. De omvang van de invloed die bedrijfsmigratie voor de economische dynamiek heeft verschilt echter per sector. Voor de commerciële dienstverlening aan consumenten is de invloed van bedrijfsverplaatsingen op de totale werkgelegenheids groei geringer dan voor de overige sectoren. In deze sector wordt de economische dynamiek namelijk voor een groot deel bepaald door de netto werkgelegenheids groei in bestaande vestigingen.

Zakelijke dienstverlening trekt de regio in

Met uitzondering van de financiële en zakelijke dienstverlening is de gemiddelde werkgelegenheids groei als gevolg van oprichtingen hoger in Amsterdam dan in de omgeving. Deze groei gaat in alle sectoren echter samen met een vergelijkbaar verlies aan werkgelegenheid als gevolg van opheffingen, zowel in Amsterdam als daarbuiten. Zodoende draagt in geen van de onderscheiden sectoren de natuurlijke aanwas in sterke mate bij aan de totale werkgelegenheids groei, noch in Amsterdam, noch in de omgeving.

De grootste kloof in werkgelegenheidsgroei tussen de stad en omgeving deed zich in de periode 1990-1997 voor in de financiële en zakelijke dienstverlening. Dit heeft waarschijnlijk te maken met een proces van economische herstructurering tussen stad en ommeland. In de jaren vijftig en zestig vond met name in de industrie een verschuiving plaats van economische activiteiten van stad naar omgeving, in de jaren zestig en zeventig voornamelijk in de groothandel, en in de jaren tachtig en negentig was de zakelijke dienstverlening in dit opzicht dominant.

Bestemming buiten de regio

We hebben reeds geconstateerd dat meer dan zestig procent van de werkgelegenheid die Amsterdam verlaat een bestemming buiten de regio vindt. Ook deze percentages verschillen per sector. Voor zowel industrie en bouwnijverheid als groothandel en transport vormt de omgeving van Amsterdam blijkbaar een relatief weinig aantrekkelijk vestigingsmilieu: 70 à 75 procent van de vertrekkende werkgelegenheid uit Amsterdam komt buiten de regio terecht. Voor de financiële en zakelijke dienstverlening en de commerciële dienstverlening aan consumenten zijn deze percentages 55 à 60 procent.

Stedelijk verval?

Mensen met een wat pessimistische kijk op de stedelijke economie zien de lagere economische groei in de steden ten opzichte van hun omgeving als indicator van stedelijk verval. Niet alleen groeit de stedelijke economie minder hard dan de economie in de omgeving, ook het negatieve migratiesaldo kan een indicatie zijn van een minder rooskleurig economisch toekomstperspectief. Bedrijfsemigratie kan namelijk worden opgevat als een signaal van lage economische groei in de toekomst omdat zij de vestigingsvoorkeuren van bedrijven aangeeft. Voorkeuren die misschien door meer bedrijven verwezenlijkt zouden worden als zij niet door vroegere investeringen waren gebonden aan hun oude vestigingslocatie ⁶.

Toch dient deze notie van stedelijk verval enigszins te worden gerelativeerd. We hebben immers gezien dat de gemiddelde werkgelegenheidsgroei van de in de stad achterblijvende bedrijvigheid vrijwel even groot is als de groei van de werkgelegenheid in de bestaande vestigingen in de rest van het stadsgewest. Deze werkgelegenheidsgroei in vestigingen die niet zijn opgericht, opgeheven of verhuisd blijkt een zeer belangrijke component binnen de totale regionaal-economische dynamiek. Schommelingen in de totale werkgelegenheidsgroei in de regio Amsterdam zijn namelijk voor een groot deel toe te wijzen aan schommelingen in de netto werkgelegenheidsgroei in bestaande vestigingen. Verrassend is dat niet. Ondernemers zullen zich in eerste instantie aan de steeds veranderende bedrijfsomgeving trachten aan te passen door middel van wijzigingen in het personeelsbestand binnen de bestaande productie-organisatie. Slechts wanneer dit niet mogelijk blijkt zal men ingrijpendere maatregelen als een verplaatsing of opheffing overwegen. Een negatief bedrijfsmigratiesaldo hoeft dus helemaal niet te wijzen op een ongunstig vestigingsklimaat. Het kan ook een uiting zijn van hoge werkgelegenheidsgroei van succesvolle bedrijven die in de relatief 'volle' stad hun expansie niet kwijt kunnen en zodoende genoodzaakt zijn uit te wijken naar meer 'lege' gebieden.

Rusk heeft in dit verband gepleit om het voor 'volle' steden makkelijker te maken hun 'lege' ommeland te annexeren ⁷. Alhoewel de auteur zijn analyses baseert op bevolkingsaantallen, kan een zelfde redenering worden toegepast op economisch-demografische eenheden als aantallen banen. Annexatie van het stedelijk ommeland staat dan gelijk aan annexatie van economische groei, waardoor het verschil in economische groei tussen stad en ommeland gelijk wordt getrokken. Hoe ogenschijnlijk simpel deze oplossing ook klinkt, in Nederland is de politieke haalbaarheid van dergelijke oplossingen zeer gering, getuige de ervaringen met het instellen van stadsprovincies

1 Ministerie van Economische Zaken, *Ruimte voor regio's, het ruimtelijk economisch beleid tot 2000*, TK 1994/1995 24060 nr. 1.

2 C. van der Vegt, W. Manshanden en J. Muskens, *Amsterdamse Economische Verkenningen, de lange termijn 1970 - 2020: Ontwikkelingen in de regio Amsterdam*, Stichting voor Economisch Onderzoek, Amsterdam, 1998.

3 P.H. Pellenburg, *De actuele structuur en ontwikkeling van bedrijfsmigratieprocessen in Nederland*, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 1994.

4 J. Kemper en P.H. Pellenburg, [De Randstad een hogedrukpan](#), *ESB*, 25 juni 1997, blz. 508-512.

5 P.H. Pellenburg, Bedrijfsverhuizingen als teken van dynamiek in het bedrijfsleven, in: W. van der Velden en E. Wever (red.), *Nederland is meer dan de Randstad: De economische emancipatie van overig Nederland*, Van Gorcum, Assen, 1995.

6 Pellenburg, P.H., Bedrijfsverhuizingen als teken van ruimtelijke dynamiek in het bedrijfsleven, in: W. van der Velden en E. Wever (red.), *Nederland is meer dan de Randstad. De economische emancipatie van overig Nederland*, Van Gorcum, Assen, 1995.

7 Rusk, D., *Cities Without Suburbs*, 2nd Edition, The Woodrow Wilson Center Press, Baltimore, 1995.